

Tanskalainen tiedonhankinnan smorgasbord

Eeva Koponen
Koulutussuunnittelija
Jyväskylän yliopiston kirjasto

Keväinen vierailuni suuntautui ei niin keväiseen Tanskaan ja tarkemmin neljään tiedekirjastoon siellä. Tutustuin kirjastojen palveluihin, tiloihin, myös puutarhoihin, ja erityisesti tiedonhankinnan opetuksen järjestelyihin. Tuomisina oli kehittämisideoita kaikista muista paitsi puutarhoista - ja jokunen lisäkilo niistä varsinaisista smorgasbordeista tykötarpeineen.

Tanskan malli on, ettei Tanskan mallia ole

Vierailukohteeni olivat Aalborgin yliopiston kirjasto, Etelä-Tanskan yliopiston kirjasto Odensessa, Kööpenhaminan kauppakorkeakoulun kirjasto sekä Kööpenhaminan yliopiston Life Sciences (eläinlääke- ja ravintotieteet) tiedekuntakirjasto. Kaikissa vierailuani varten oli järjestetty yleisistelyjen lisäksi työpajoja, joissa pääsimme tarkemmin esittelemään systeemejämme ja keskustelemaan niiden eduista ja ongelmista. Kehittämisideoita kirjattiin puolin ja toisin.

Isännät kuvasivat maataan niin anarkistiseksi, että mitään kansallisia ratkaisuja tai malleja ei ole saatu aikaan. Vierailijan näkökulmasta monissa asioissa tuo tuntui pitävän paikkansa, joissain ei. Esimerkiksi kirjastojärjestelmät vaihtelivat Alephista Horizonin kautta Voyageriin, eikä DanBib (Danish Union Catalogue) yhteistietokannan järjestelmästä osannut kertoa kukaan, jolta sitä kysyin. Myöskään mitään NELLIn kaltaista kansallista e-aineistoportaalia ei ole, joskin jotkut kirjastot kehittelevät nyt portaalin (federated search) sijaan yhteistä integroitua tietokantaa ja tiedonhakua.

Organisaatiokulttuurit näytillä

Organisatorisesti vaihteluväli oli tiukan hierarkkisesta mallista hyvin matalaan ja jatkuvasti muuttuvaan tiimiorganisaatioon. Jälkimmäistä kuvattiin laatikoiden sijaan ilmapalloilla: ne joustavat, syntyvät, kasvavat ja häviävät tarpeen mukaan. Molemmissa ääripäissä koettiin ongelmia. Hierarkkisen puolen ilot ja surut lienevät meille riittävän tuttuja, mutta myös jatkuvasti elävä systeemi tuntui osin rassaavan; jatkuvuuden, systemaattisuuden ja kokonaisnäkömyksen hallinnan tarpeet eivät aina ole siihen helposti istutettavissa.

Henkilökunnan kehittämistarpeet olivat esillä hyvin vaihtelevasti. Suunta oli selkeästi se, että mitä matalampi organisaatio, sitä enemmän henkilökunta teki yhteistyötä virkanimikkeistä ja -asemasta riippumatta. Tiimi- yms. taitoihin kiinnitettiin huomiota, niistä palkittiin, ja koulutusta oli tarjolla lähes jatkuvasti. Ts. kaikilla tavoin osoitettiin myös käytännön toimilla, että yhteistyötä arvostetaan. Toimintojen kehittäminen kulki samansuuntaisesti. Kyse ei siis ollut vain organisaatiokaaviosta vaan organisaatiokulttuurista.

Kirjastot saattoivat olla hyvin keskitettyjä, kuten omamme, tai hajautettuja, niin toimipisteiden kuin toimintojenkin suhteen. Toimipisteiden hajauttaminen oli kyllä osin Kööpenhaminan tilaongelmiin liittyvää. Esimerkkinä hajautetuista toiminnoista käynee yhden kirjaston aineistojen hankinta, johon osallistuivat myös ainelaitosten opettajat omien hankintatiliensä kautta.

Se kuuluisa tanskalainen sosiaalisuus

Yhteistyön tuulet näyttivät muutenkin puhaltavan tanskalaisessa yliopistomaailmassa, mm. opiskelijoiden seminaarityöt ovat usein ryhmätöitä. Tämä näkyi kirjastoissa erilaisten ryhmätyöskentelyyn sopivien tilojen runsautena, pöydistä ja sohvaryhmistä ryhmätyöhuoneisiin. Osin nämä olivat ahtaasti kylki kyljessä, osin saatoin vain kateellisena ihastella viihtyisiä ja rauhallisia työskentelynurkkauksia.

Tanskalainen rentous näkyi joissain sisustuksissa, mm. leikkitilojen järjestämisessä opiskelijoiden/tutkijoiden lapsille, ja tietysti työntekijöiden lähestyttävyydessä. Onneksi kohdalle osui sentään pari arvonsa tuntevaa 'rautakankeakin', ettei tarvinnut aivan masentua.

Yliopiston kirjastossa voi olla näinkin kodikasta. (Kuva Eeva Koponen)

Suuntana säästää työtä...

Tanskalaisissa kirjastoissa, myös yleisissä, lainaus ja palautus tapahtuvat lähes 100 %:sti automaateilla. Lainauksessa asiakkaat hakivat itse varatun aineiston asiakashyllyistä, joista se löytyi sähköpostissa tulleen saapumisilmoituksen sisältämän varausnumeron mukaan. Väärinkäytöksiä ei esiintynyt oikeastaan lainkaan, tosin asiaa myös valvottiin, sillä kirjastojen palvelu- ja aukioloajat olivat pääosin samat.

Palautuksessa joko asiakas laittoi suoraan varauksen tms. omaavat kirjat omaan laatikkoonsa ja hyllyyn menevän aineiston kärriihin, tai palautukset kerättiin tiskiini, jossa ne palautettiin uudelleen ja ohjattiin oikeaan paikkaan. Myös tuon ensimmäisen järjestelmän väitettiin toimivan mallikkaasti. Opiskelijoita käytettiin apuna hyllytyksessä.

Maksuja peritään lähinnä vain myöhästymisestä, esim. kaukolainat ovat asiakkaalle maksullisia vasta, jos tilaa ulkomailta useita kappaleita. Maksut hoidetaan mieluiten verkossa, mutta myös kortti- ja käteismaksut ovat käytössä. Yleensäkin palveluissa oli pyrkimyksenä tarjota mahdollisimman paljon sähköisesti.

Kaikki palvelutiskit olivat yleensä vieretysten, mikä mahdollistaa sen, että tarpeen mukaan työntekijät voivat siirtyä palvelutiskiltä toiselle. Organisaation hierarkkisuus näkyi monasti näissä järjestelyissä; mitä matalampi organisaatio, sen yksinkertaisemmat siirtymät niin fyysisten puitteiden kuin henkilökunnan asenteiden osalta, mitä jäykempi hierarkia, sitä kauempana palvelupisteet ja henkilökunnan yhteistyöhalu olivat toisistaan. Palvelupisteitä oli nimetty Lainauksen tai Tietopalvelun sijaan tyyliin Pikainfo tai Kysy kirjastonhoitajalta. Lainausta tiskiltä ei juuri itsepalvelun takia tarvittukaan.

*Palvelupisteiden lähekkäisyys mahdollistaa luontevan yhteistyön.
(Kuva Eeva Koponen)*

... ja tehdä tilaa

Kuten palvelut myös aineistot ovat Tanskassa yhä enemmän verkossa. Erityisesti lehtien painetuista versioista pyritään eroon. Kirjoista ei samalla tavalla, koska niitä ei vielä nykytekniikalla jaksa lukea kannesta kanteen näytöltä. Painetut kirjat oli yleensä järjestetty yksinkertaiseen aiheenmukaiseen hyllyjärjestykseen, ja aihe hyllynpäädyssä selvällä tanskankielellä. Kirjastoissa vielä käytössä olevat painetut lehdet taas oli lähes poikkeuksetta sijoitettu yksinkertaisiin aakkosiin kellaritiloihin, joihin asiakkailta yleensä oli pääsy. Näin vapautunut tila oli järjestetty asiakkaille joko yksilö- tai ryhmätyöskentelyä varten.

Tilojen käytössä korostui ennen kaikkea asiakkaiden työskentelymahdollisuus, ei niinkään aineistojen esillepano. Joka kirjastossa oli avotilojen lisäksi hiljainen lukusali, tai useita, ja jopa kaksiportaisesti; ensimmäisessä lukusalissa sai vielä käyttää tietokonetta, perimmäisessä voimakkaasti sallittu ääni oli sivun kääntäminen tai kynän rahina. Kirjastoissa oli yleensäkin hiljaisempaa kuin meillä, vaikka asiakkaita olisi ollut talo täynnä. Hiljaisuutta myös valvottiin – lähinnä asiakkaiden toimesta.

Hiljainen lukusali, ja vielä hiljaisempi... (Kuva Eeva Koponen)

Tiedonhankinta akateemisena oppimisprosessina

Koska akateeminen kirjoittaminen ja tutkimuksen tekeminen ovat keskeisimpiä akateemisia oppimisprosesseja, ja tiedonhankinta/informaatiolukutaito niiden keskeinen osa, ponnistellaan tieteellisten kirjastojen opetustyössä samantyyppisten kysymysten ratkaisemiseksi niin Tanskassa kuin meillä. Systemaattinen tiedonhankinta ajoittuu pääosin ko. prosessin alkupuolelle, tutkimusongelman määrittelyn jälkeen, mutta tiedonhankintaa ja siihen liittyviä

ratkaisuja tehdään jossain määrin koko tutkimusprosessin ajan. Oppijan kannalta keskeisiä kysymyksiä ovat: mitä jo osaan, mitä tarvitsen sekä mistä ja miten sen opin.

Tiedonhankinnan tavoitteena on etsiä merkitystä, sisältöä, siis tietoa, ei pelkästään informaatiota. Pelkän lähdeaineistojen paikantamisen lisäksi kyse on prosessista, jossa yhdessä käyttäjien kanssa ratkotaan heidän ongelmiaan tiedonhankinnan osalta. Tutkimus/tiedonhankinnan prosessi alkaa usein hämmennyksen vallassa, epämääräisesti jäsentyneen ja omaa näkökulmaa vielä hapuilevan aiheen ja hämärän aineistosuon äärellä. Tutkimusongelman määrittelyn ja oman näkökulman selkiyttämisen avulla tiedontarpeen tunnistaminen ja ilmaiseminen mahdollistuvat. Tutkimusprosessi jatkuu, hämmennyksen ja innostuksen aaltoilla, löydetyn informaation arvioinnilla, sen peilaamisella aiempiin tietoihin, informaation läpiajattelulla, jatkotiedonhauilla, uusilla rajauksilla sekä tiedon käyttämisellä eettisesti ja laillisesti uuden tiedon tuottamisessa ja raportoinnissa.¹

Ainelaitosyhteistyötä

Akateemisissa prosesseissa kirjastot ovat samassa veneessä ainelaitosten kanssa. Mutta mikä on kirjastojen osuus/rooli? Opetuksen kokonaisraamitus on Jyväskylän yliopiston kirjastossa pitkällä erityisesti kansallisen kehittämishankkeen ja siihen liittyneen paikallishankkeen ansiosta (Lehto, 2007 ja Ylönen, 2007).

Tiedonhankinnan opintopolku (uusin versio 2008) kattaa kaikki opintojen vaiheet ja kukin vaihe pohjautuu, päivittää ja syventää edellistä vaihetta. Muihin opintoihin integroidulla tiedonhankinnalla taataan oikea-aikaisuus ja autenttisuus, joten motivoinnissa ei ole ongelmia. Kehitettävää meillä on erityisesti ennakko/tasotestauksissa, arviointikäytännöissä ja ohjauksellisuudessa.

Tanskassa oli samansuuntaisia virityksiä, mutta systemaattisuudessaan hyvin eritasoisina eri paikoissa. Opintopolkuihin sielläkin sisältyi myös avointa ja erikseen räätälöityä maksullista koulutusta.

Yksittäisten opintojaksojen osalta Tanskassa kysymykseen kirjaston roolista on vastattu erilaisin painotuksin. Joissakin yliopistoissa tilanne on suunnilleen sama kuin meillä eli kirjaston osuudeksi on mielletty melko kapeasti tehokkaan tiedonhaun (tietolähteet ja tiedonhankintatavat) opettaminen. Usein myös Tanskassa työnjako on osin sopimatta, eli saman opintojakson opetukseen osallistuvat eivät käytännössä tiedä, opettaako joku tiettyjä informaatiolukutaidon osa-alueita vai ei ehkä kukaan.

Prosessin alkupään eli tiedontarpeen määrittelyn osalta oli eniten askaroitu Aalborgin yliopiston kirjastossa. Kaiken lähtökohtana heilläkin on kokonaisoppimisprosessi ja erilaisten tietojen ja taitojen oppimisen oikea-aikaisuus ja kysymysten autenttisuus. Huolella tehdyn (mm. ammattinäyttelijät) SWIM-videoroolipelin² avulla oppija laitetaan miettimään, missä vaiheessa prosessiaan hän juuri sillä hetkellä on. Tutkimusongelman ja näkökulman ja sitä kautta tiedontarpeen määrittely ja tiedonhankintatavan tunnistaminen on todellakin

---

¹ Tanskalaisten opetuksen raamattu näytti olevan Kuhlthau Seeking meaning, 2004. Samoja keskusteluja on käyty meilläkin. Informaatiolukutaidosta ks. Nevgi, 2007.

² SWIM = Streaming Webbased Information Modules, www-osoite lähdeluettelossa.

nähty tiedonhankinnan perustaksi. Systemaattiseen tiedonhankintaan ei rynnätä ennen kuin edeltävät vaiheet on huolellisesti tehty. Kun yhtäältä on tiedettävä, mitä ei tiedä, on toisaalta tiedettävä myös, mitä jo tietää ja miten sitä tietoa voi käyttää uudessa tilanteessa hyväksi. SWIM:lle oli keväällä jo jatko-osa FLOW³ testausvaiheessa.

Toisaalta, tilanteen korjaamiseksi prosessin loppupään kysymysten osalta, monet kirjastot järjestivät erillisiäkin seminaareja esim. tekijänoikeus- ja plagiointikysymyksistä.

Ainelaitosyhteistyössä on huomioitava sekä tiedonhankinnan opintopolku kokonaisuutena että informaatiolukutaidon eri osa-alueet yksittäisten opintojaksojen sisällä. Yhteistyön painoarvoa lisää se, että tiedonhankintataitojenkin, kuten viestintä-, tietoteknisten ja muiden ei-substanssitaitojen, oppiminen on tärkeää paitsi opiskelun myös tulevan työn ja elämän kannalta.

Yhteistä ainelaitosyhteistyössä Tanskassa ja Suomessa näyttäisi olevan, että helposti törmätään tilanteeseen, jossa kirjaston tarjoama asiantuntija-apu ja palvelut koetaan ainelaitoksilla ylimääräiseksi aikaa vieväksi turhakkeeksi, vaikka kyseessä on yksi akateemisen prosessin kulmakivistä ja yhteistyön tavoitteena on nimenomaan ainelaitosten opettajien ajansäästö. Toki aluksi tarvitaan myös aikaa sopia yhteisistä raameista, työnjaosta yms. Substanssivastuu ja asiantuntijuus pysyvät joka tapauksessa ainelaitoksilla.

Esteitä on lähdetty purkamaan mm. välttämällä kirjastojargonia, johon kyllä jo informaatiolukutaito-käsittekin kuuluu, ja nimeämällä koulutukset tyyliin ”informaatiotarpeet projektityössä”. Yleensä yhteistyöhön on pyritty sähköpostien, kirjeiden ja henkilökuntakokouksiin osallistumisen kautta, mutta yhteinen suunnittelu edelleen ontuu. Jotain opittavaa meillä kirjastolaisilla tuntuisi olevan palvelujemme markkinoinnissa, niin Tanskassa kuin täällä.

Ehkä vielä haastavampien yhteistyökysymysten edessä olemme, kun opiskelijoiden ohjauksen lisäksi pyrimme nyt kehittämään tutkijapalveluja edelleen. Nähtäväksi jää, miten hyvin esim. viitetyökalut ja tutkimuksen vaikuttavuuden apuneuvot löytävät yliopiston henkilökunnan.

Asennemuutos opetustyössä

Informaatikkojen työssä viime vuosien muutokset ovat näkyneet tiedonhakutoimeksiantojen rajuna vähenemisenä ja opetustyön lisääntymisenä. Tanskassa opetustyön osuus vaihteli 30 %:sta lähes 100 %:iin. Samalla opetustyö on muuttunut opettajakeskeisestä oppijakeskeisemmäksi.

Taustalla on itse asiassa iso asenteellinen muutos asiantuntijatyötä tekevien korvien välissä, kun huomio on siirrettävä omista lähdeaineistojen hallintataidoista/osaamisesta oppijan tarpeisiin kussakin oppimisprosessin vaiheessa. On mietittävä, mitä tiedonhankintataitoja – tai nykyisessä valtavassa e-aineistotulvassa, mitä tietämyksen hallintataitoja (knowledge management)

---

³ FLOW = FLEXible Learning Objects Web.

kulloinkin tarvitaan ja myös miten paitsi löydetään asiaankuuluvat lähteet, osataan etsiä lähteistä asiaankuuluvaa tietoa ja käyttää sitä.

Oppimisesta ja opettamisesta on tullut kaikkien osapuolten yhteinen matka, jossa oppija on omasta oppimisestaan vastuullinen ja aktiivinen tiedon rakentaja ja opettaja mahdollisuuksien avaaja ja keskeneräisyyden sietämisen tukija. Kirjastossakin tarvitaan omalta osaltamme taitoa ymmärtää akateemisia prosesseja (sekä koko opintopolku että yksittäiset tutkimusprosessit) ja myös oppijan elämänprosessia. Samojen kysymysten parissa työskennellään myös muissa tietopalvelun asiakaspalvelutehtävissä.

Tiedonhankinnan prosessiluonnetta ja myös akateemiseen prosessiin osallistumista on tuotu esiin jopa virkanimikkeissä. Informaatikko voi Tanskassa olla information specialistin sijaan information counselor, jonka tavoitteena on kokonaisnäkemys ja konstruktivistiseen tiedonhankintaan (constructive search) pohjaava aitoihin ongelmiin perustuva dialogi oppijan kanssa. Kokonaisnäkemys auttaa edellä kuvatun tiedontarpeen haarukoinnissa.

Tanskalaiset opiskelijat tekevät paljon ryhmätöitä. Kirjastot osaltaan järjestävät tiloja työskentelyä varten. (Kuva Eeva Koponen)

Opetusjärjestelyjä

Tanskassa minulle esiteltyjen opetustuntien rakenne oli kolmiportainen. Ensin käydään lyhyesti läpi pääasiat, seuraavassa vaiheessa niitä syvennetään ja rikastetaan. Lopuksi pääasiat vielä soveltaen kerrataan. Puhetta voi kerralla olla 15 – 20 minuuttia, sitten on aika harjoitella. Yleensä kursseilla on yksi vastuuopettaja, mutta ns. hands-on-(keyboard)-harjoittelusessioissa kaksi vierihoidon mahdollistamiseksi. Tulevaisuudessa lähiopetus voi tarkoittaa fyysisen paikan sijaan samanaikaisuutta verkossa. Tällaisia sovellutuksiaahan on jo olemassa, mutta ei ole vielä käytetty tiedonhankinnan opetuksessa.

Lähiopetuksessa käytetään joko tavallisia mikroluokkia tai paremmin ryhmäkeskustelut mahdollistavia luokkia, joissa esim. yhdet pöydät on sisäringissä ilman koneita, toiset ulkoringissä tietokoneineen. Koneilla ollaan vain harjoitusten ajan ja yleensä pareittain, mikä mahdollistaa vertaistuen ja -palautteen.

Ainelaistosten opetusprosesseja tuetaan lähiopetuksen lisäksi yhä enenevästi verkko-opetuksella ja -materiaaleilla (esim. tutoriaalit, testit ja harjoitukset), ja myös tekemällä kurssimateriaalipaketteja käytettyyn oppimisympäristöön (Blackboard, Absalom tms.). Oppimisympäristöjä on tarjottu myös opiskelijoiden omien vertaisryhmien käyttöön. Opetusta on kehitetty yhteistyössä IT-puolen ja yliopiston/tiedekuntien opiskelijapalveluiden kanssa.

Pääpaino opetuksessa Tanskassakin on kandidivaiheessa. Kaikille ei kuitenkaan tarjota yhtä ja samaa, ei sisällöllisesti, mutta ei myöskään määrällisesti. Kurssien pituus on suhteutettu opiskelun ja/tai tulevan ammatin tiedonhankintatarpeisiin.

Mitä jäi käteen?

Kaikkienensa vierailu oli hyvin antoisa sekä neljän hyvinkin erilaisen tutustumiskohteen että huolellisesti valmistettujen työpajojen takia. Jopa niin, että välillä ainoana toisen osapuolen edustajana olin läikähtyä tietotulvaan ja kysymysten ja kommenttien muotoilemiseen vieraalla kielellä, joka minun onnekseni ei ollut tanska vaan englanti. Päällimmäinen tuominen reissusta olikin isäntien innostuneisuus ja uusien mahdollisuuksien jatkuva kartoittaminen ja luominen.

Monessa kohtaa vierailu tuki ja toi esiin mahdollisia vaihtoehtoja niihin prosesseihin, joita mekin olemme käymässä läpi. Tällaisia ovat mm. palvelujen ja opetuksen siirtyminen entistä enemmän verkkoon, automaation ja itsepalvelun lisääminen lainauskäytäntöihin, hiljaisten lukusalien ja muiden (ryhmä)työtilojen tarjoaminen kirjastossa työskenteleville esim. painettuja aineistoja, lähinnä lehtiä, karsimalla ja siirtämällä varastotiloihin.

Vierailulla saadut ideat näkyvät meillä mm. kirjaston uusilla www-sivuilla, erityisesti tutkijoita varten kootulla sivulla ja henkilökohtaisen ohjauksen varausten siirtyessä sähköisiksi. Opetuksen järjestämiseen ja sisällölliseen kehittämiseen liittyvät käytännöt ovat haluttaessa hyvin sovellettavissa jo nyt hyvin samantyyppiseen opetukseemme. Laitosyhteistyöhön saimme uusia eväitä esim. ainelaistosten ja kirjaston työnjaosta sopimisen osalta.

Monentyyppisistä yliopistoalliansseista Tanskassa on kokemusta jo usean vuoden ajalta. Paljon on matkustettu toimipisteiden väliä, kokouksia ja seminaareja pidetty, osin toimintoja yhtenäistetty, osin ei. Terveisinä meille oli, että homma voidaan hyvin saada toimimaan, mutta kannattaa varautua siihen, että kymmenenkin vuoden jälkeen yhteistyössä on edelleen opettelua. Kyse kun kuitenkin on erilaisista ihmisistä ja toimintakulttuureista.

Lähteet

Kuhlthau, Carol Collier: Seeking meaning. A process approach to library and information services. Westport, Connecticut: Libraries Unlimited, 2004, 2. ed.

Lehto, Anne: Informaatiolukutaidon opetuksen kehittäminen Suomen yliopistokirjastoissa: case Informaatiolukutaidon opintosuunnitelma –hanke. Teoksessa: Nevgi (toim.) Informaatiolukutaito yliopisto-opetuksessa, 2007, s. 109-126.

Nevgi, Anne (toim.) Informaatiolukutaito yliopisto-opetuksessa. Helsinki: Helsinki University Press Palmenia, 2007.

SWIM: Streaming Webbased Information Modules. Verkkosoite: <http://www.swiminfo.dk/english.html>.

Tiedonhankinnan opintopolku. Verkkosoite: <http://kirjasto.jyu.fi/koulutus/opintopolku.pdf>.

Ylönen, Irene: Tiedonhankinnan opetuksen kehittäminen –hanke Jyväskylän yliopiston kirjastossa. Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuja 44/2007. Verkkoinaisto: http://ebooks.jyu.fi/0358_7541/9789513927875.pdf.

